

MADENCİLİKTE ÖZELLEŞTİRME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER...

A Kâzım TOZ 1958/722

Son birkaç yıldır ülkemizde büyük bir sansasyon olarak esen özelleştirme rüzgârı, madencilüğümüzde de etkisini göstermiş; buna paralel olarak, konu II. Madencilik Şurası'nda da ele alınmış ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) tarafından büyük destek görmüştür. Bunun yanı sıra beklenen özelleştirme yasınının 27 Kasım 1994'te yürürlüğe girmesi ile tabikası sırasında, madencilik konularında bazı yorumların yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, madencilikteki özelleştirmenin biraz açılmasında yarar görmekteyim. Burada özelleştirmenin tarifini yapmaya yönelmeyeceğim. Özelleştirme, esasen, kelimenin anlamından açıkça belli olmaktadır. Yalnızca, madencilikte özelleştirmeye yönelik nedenlerin, sathî de olsa, burada belirlenmesinde fayda görmekteyim.

Özelleştirmenin amacı, Kanun'un 1. maddesinde de belirtildiği üzere, ekonomide verimliliği arttırmak ve kamu giderlerini azaltmaktır. Bu vesile ile Türkiye'deki madencilığe çok kısa bir göz atalım.

Türkiye'de madencilik çalışmaları çok eski zamanlara kadar dayanır. Eski Türk Devletleri, Cenevizliler, Romalılar ve Bizanslılar'ın geride bıraktıkları atıklardan, Anadolu'da Au, Ag, Fe, kömür ve hatta Hg madenlerinin işletildiği bilinmektedir. Osmanlı zamanında ise, madencilik çalışmaları yabancı şirketler ve gayrimüslimler eliyle sürdürülmüştür. Sahalarla ilgili yasaları da o zamanın Bahriye Nezareti üstlenmiş ve takip etmiştir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra devlet madencilik sektörüne el atmış ve 70'lerin ortalarına kadar büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Madencilik kuruluşları, 50'lerde iktisadî devlet teşekkülleri haline getirilerek kâr etme politikasına sokulmuşlar; önceleri, bu politika amacına ulaşmış ve

kuruluşlar kâr etmiştir. Ama ne yazık ki, KİT'ler son yıllarda kârdan ziyade zarar etmeye başlamışlardır. Zarar yıllarında hiç bir önlem alınmamış ve KİT'ler arpalık haline getirilmiştir. İşte bu nedenle, madencilikte özelleştirme kaçınılmaz hale gelmiştir. Türk Ekonomisi'ne senelerce katkıda bulunan KİT'lerin bu hale gelmesindeki etkenleri kısaca sıralayalım :

• Gereğinden Fazla İstihdam

Türkiye'de, nüfus artışına paralel olarak, yatırımlara gereken önem verilmemiş; artan işsizlik politikaya aksetmiş ve politikacımız da bunu seçim malzemesi yaparak partilerine yakın kişileri istihdam etme yoluna gitmişlerdir. Buna paralel olarak, sendikalar da gerek maddî, gerekse sayısal destek için bu durumu kabullenmişler ve müdahale etmemişlerdir.

Böylece, maliyetlerdeki işçilik payı 4-5 İcatına çıkmış ve dolayısıyla da üretim maliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Burada sendikalar, işsizliğin artması sonucu, ileride doğabilecek sosyal baskıyı hiç bir zaman kaale almamışlardır.

ft **Günbegün Yenilenen Teknolojiye Ayak Uyduramamak**

Bugünün dünya madencilığı, beden gücünden ziyade makine-ekipman işine dönüşmüştür ve bu ekipmanlar da durmadan geliştirilmektedir. Türkiye'de ise, her nedense, madencilik sektörü son yirmi yıldır bu yeniliklere ayak uyduramamıştır. Bunun nedeni, iyi yetişmiş kadroların azalmasından, yetişmiş kadroların ise suskunluğundan ve küskünlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, üretimde bir artma sağlanmadığı gibi, ürün kalitesinde de pazarlarla uyumlu bir iyileşme görülmemiştir. Bunun yanı sıra, en mühim konulardan biri olan maden emniyetine günün teknolojisiyle bakılmamış; bu yüzden, son senelerde büyük maden kazalarına duçar olunmuş ve hem can,

hem de mal kayıplarına sebep olunmuştur.

ft **Politikamızın ve Dolayısıyla da Politikacıların Kurumlara Hakim Olması**

15-20 yıl öncesinde de politikacıların KİT'ler üzerinde baskısı görülmüştür. Ama politika, son 15 yılda KİT'lerin içerisine iyice girmiş; neredeyse, politikacılar KİT'leri bir genel müdür veya bir ihale komisyonu başkanı gibi idare etmeye başlamışlardır. Bugün politikacılar, bazı madencilik kurumlarını hâlâ genel müdür gibi idare etmektedirler.

ft **Yönetimlerin Gereken Evsafa Olmaması**

1991'de Zonguldak'ta yapılan bir seminerde, güzel bir tartışma olmuş ve bu konu açıklığa kavuşmuştur. Seminerde bulunan ve tartışmaya iştirak eden politikacılar, yönetimlere kendi adamlarının gelmesinin çok normal olduğunu ve kendi politikalarını ancak böyle yürütebileceklerini beyan ettiler. Demek oluyor ki, Türkiye'de yönetim görevi almak için çalışmaya, bilmeye gerek yok; bunların yerine bir partinin veya bir politikacının peşinde koşmak yetiyor; tabii böyle olunca da politikayla birlikte yönetimler de sık sık değişiyor ve kurumlarda da istikrar kalmıyor.

Burada ufak bir geçmişi anmadan geçemeyeceğim. 1953'te Almanya'nın Karl Funke ocağında staj yaptım; o zamanın işletme müdürü bir "Berggassesör"dü. 1957 sonunda mezun olup 1958 başında işe başladığım zaman, aynı "Berggassesör" aynı kurumun genel müdürü olmuştu. 1968'de bir yurtdışı seyahatında kendisine uğradığımda, yönetim kurulu başkanı olduğunu öğrendim. Bu olayı bir örnek olarak gösterip istikrarın önemini belirtmek istiyorum.

tmmsfâm
Türkiye'de, nüfus artışına paralel olarak, yatırımlara gereken önem verilmemiş; artan işsizlik politikaya aksetmiş ve politikacımız da bunu seçim malzemesi yaparak partilerine yakın kişileri istihdam etme yoluna gitmişlerdir.

Şimdi ülkemize dönelim ve aynı açıdan olaylara bir bakalım. Bir bakan değişiyor; yeni bakan kendi adamlarını yönetime getiriyor; getirdiği adamların bazan madencilikle hiç bir alakası olmuyor ve olanlarının alâkaları da yüzeysel oluyor. Burada esas gaye, kendilerine yakın kişilerin tayinlerini yapmak ve ihaleleri kapmaktan ileri gitmiyor. Gelenlerin çoğu da —bırakın meslekle ilgili tayin ve ihaleleri yapmayı— bunları da yaparken deli-dolu hareketleriyle kurumu yıpratıyorlar. Bakan değişince, bu yönetim gidiyor; aynı şekilde diğerleri geliyor ve böylelikle aynı olaylar devam edip gidiyor. Bu durumda, yönetimin altındakiler de işine sahip çıkmıyor, susuyor, küsüyor ve böyle gelişinden dolayı yönetime de güvenmiyor; verilen talimatlara uymuyor ve birçoğu da aydan aya gelip maaşlarını alıp gidiyorlar.

Yönetim deyince, tabii ki, yönetim kurullarını (YK) da aynı şekilde düşünmek gerekiyor. Madencilik kuruluşlarının bugünkü YK'ları, iktidardaki partinin herhangi bir ilçe başkanı veya aday olup da milletvekilliği kazanamamış biri ya da bakan veya müsteşarlardan birinin adamlarından oluşmaktadır. Bunların asıl görevi de kendi adamları ile ilgili tayin ve ihaleleri yapmaktır. Bunlar, haftada veya onbeş günde bir toplantılara gelmekte; uçak biletleri, yatıp kalkma, yeme içme masrafları ve ayrıca maaşları ve harcırahları ödenmektedir. Meselâ, bir madencilik kuruluşundaki YK'nın beş üyesi Ankara dışında oturmakta; biri Erzurum, bii de Aydın gibi çok uzak yerlerden Ankara'ya gidip gelmektedir; bunlara yukarıda bahsedilen masrafların tümü yapıldığı gibi, ayrıca maaş ve harcırahlarını da ödenmektedir. Böyle bir iş için bu kadar masraf yapılması elzem mi? Ankara'da böyle işleri yapabilecek hiç bir kimse yo< mu? Çok gerilere dönüp baktığımızda, padişahların bile ulufeyi bu şekilde ucuz dağıtmadığını görebiliriz.

Netice olarak, tabii ki, kurumda çalışanların yönetime güveni ve saygısı kalmamakta; işler de oluruna bırakılmaktadır. Esasen, her mesleğin kendisine has birikim ve bilgileri vardır. Bunun içindir ki, maden mühendisliği tahsili yapılır. Bu tahsilden sonra, çalışma ve işteki dirayete göre, bu meslek sahipleri belirli görevlere atanarak kurumlarına faydalı olmaya ve yaşatmaya çalışırlar. Yoksa, bir kurumda hayat

boyu sıradan bir adam olarak yaşamak bu tahsli yapmaya değmez; böyle bir kimseden de verim ve iyi bir çalışma beklenemez.

4 Denetim Organlarının Rasyonel Çalışmaması

Bilindiği üzere, dünyanın her yerinde denetim organları mevcuttur. Ülkemizde ise başbakanlık, bakanlık ve genel müdürlüklere bağlı aeniş kadrolu (ETİBANK Gn. Md.'ne bağlı yüze yakın denetleyici) denetleme organları mevcuttur. Bu organlar, kurumların genel müdürlük, müessese ve işletmelerini yılda en az bir kere denetlemektedirler. Böyle geniş bir kadroyla ve üç yönden yapılan denetimin sonucuna göre, kurumların bu şekilde olmaması gerekir diye düşünülebilir. Çünkü, denetim yoluyla kurumların durumu görülerek tedbir alınabilirdi. Ama görülüyor ki, ne böyle bir şey denetlenip yazılmış ve ne de tedbir alınmıştır. O halde, denetimlerin ya iyi yapılmadığı ya da yapılmadığı ortaya çıkmaktadır. Burada, denetimlerin iyi veya kötü yapıldığının irdelenmesi bize düşmez; yalnız, denetim organlarının, kurumların durumlarını açıkça belirtmek zorunda olduklarını ve sorunların çözümünü için çareler önermeleri gerektiğini vurgulamak istiyorum.

Madencilik kuruluşlarının özelleştirilmesine tesir eden daha birçok faktör sayabiliriz. Yukarıda yalnızca birkaç faktörü açıklamış olduk. Bunlar bile, özelleştirmenin bir an evvel yapılmasını gerektiren sebeplerdir.

II. Madencilik Şurası'nın ana çalışmalarından birini de özelleştirme konusu teşkil etmiş; devlet, üniversite,

Bugünün dünya madenciliği, beden gücünden ziyade makine-ekipman işine dönüşmüştür ve bu ekipmanlar da durmadan geliştirilmektedir. Türkiye'de ise, her nedense, madencilik sektörü son yirmi yıldır bu yeniliklere ayak uyduramamıştır.

özel sektör ve bazı odaların elemanlarından kurulu özelleştirme komisyonu çalışmalarını hazırlayıp Şura'ya sunmuş ve bu konular oturumlarda enine boyuna tartışılmıştır. Bu çalışmaların ışığı altında, madencilikte nasıl bir özelleştirme yönteminin geliştirilebileceğini açıklığa kavuşturulmuştur.

Özelleştirme komisyonu, ilk olarak kurumların elinde bulunan ve bugüne kadar doğru dürüst bir işlem görmemiş sahaların özel sektöre verilmesini prensip olarak kabul etmiştir. Fakat bu sahaların eski sahiplerine mi, yoksa ihaleye çıkılıp kazanana mı verilmesini eleştirmiştir. Sonunda ETKB kararını vermiş ve sahaları eski sahiplerine iade etmiştir. Burada, bu kararın eleştirisini yapmaktan ziyade, özel düşüncemi yazmadan geçemeyeceğim.

Bilindiği gibi, madenler devletin tasarrufunda olup, 70'lerin ortalarında özel şirketlerin elindeki bazı sahalar, bir kanunla devlet teşekküllerine verilmiştir. Atıl olan bu sahalar, devlete verildikten sonra da devreye sokulmamıştır. Binaenaleyh, ihaleye çıkılıp yeni bir işletmeci aranmasında fayda olacağı kanısıyla, düşüncelerimi yazmak zorunluluğunu duydum. Böylelikle, elde edilecek gelirle özelleştirmede kullanılacak fona da meblağ sağlanmış olunurdu. Bu işlemleri yürüten Maden Dairesi'nin (MD) bu olaydaki düşüncesi bir türlü anlaşılammıştır. Sırası gelmişken, her ne kadar, özelleştirme ile alakası olmamasına rağmen, biraz da MD'den bahsetmek istiyorum.

II. Madencilik Şurası'nda, MD en büyük eleştiriyi almış ve çok ağır ithamlara hedef olmuştur. Bu ithamlar, madencilik camiasına vurulmuş çok büyük bir darbedir. MD, Türkiye'deki bütün madencilik faaliyetlerini denetleyen bir kuruluştur. Ama ne yazık ki, bu kuruluş, son 20-25 yıldan beri çalışmalarını Tapu Sicil Md. gibi sürdürmüştü; madencilik konularında etkinliğini kaybetmiş ve her yerde ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Dünyada hemen hemen her ülkede, Almanya'da "Bergamt", ABD'de "Bureau of Mines" gibi madencilik işlerini denetleyen kuruluşlara rastlanmaktadır. Hiç bir madenci, bu kuruluşlardan habersiz ve denetimsiz faaliyet gösteremez ve bütün faaliyetleri takip edilir. Tabii ki, bütün bu denetimler bilgili, deneyimli ve vakur elemanlar tarafından yapılır. Bu gibi kuruluşların eleştirisi dahi söz konusu olamaz.

Devam Edecek....